

Uberizace práce:

sdílení coby novodobá forma ekonomického otrokářství

O digitalizaci výroby, tedy její masivní automatizaci využitím počítačových čipů, senzorů a internetu a vzniku tzv. chytrých továren, se v poslední době jako o 4. průmyslové revoluci či Průmyslu 4.0 konečně začalo intenzivněji diskutovat i u nás, včetně jejich dopadů na pracující. (Pozn. red.: Tímto tématem se zabýváme na str. 4 a 8 tohoto čísla Sond.)

Stranou politické debaty u nás proti tomu doposud zůstává vývoj neméně významný, a to digitalizace služeb, pro kterou se v zahraničí užívá pojem uberizace. Je odvozený od názvu aplikace pro chytré telefony Uber, která zprostředkovává kontakt mezi člověkem, který se potřebuje někam dopravit, a osobou disponující místem ve svém soukromém autě pohybujícím se poblíž. Poplatek, který cestující zaplatí, si mezi sebou rozdělí firma Uber a řidič či řidička auta.

Není to poprvé, kdy je od jména jedné firmy s revolučním modelem podnikání odvozen název celé epochy, protože tento model tak výrazně ovlivnil, jak lidé v té době žili a pracovali a jak se vyvíjela celá společnost. Po automobilce Ford byla pojmenována éra fordismu – doba masové výroby u běžících pásů; monotónní, ale častokrát na celý život jisté práce; zlatá éra odborů, ve které byly podniky místem, kde pracující tvořili kolektiv se společnými zájmy; doba konstantního zvyšování mezd, která vedla ke zvyšování poptávky po výrobcích a tvorbě dalších pracovních míst ve fordovsky uspořádaných továrnách. Čím je tedy tak výjimečný model podnikání Uberu, že se začíná rozšiřovat názor, že stojíme na počátku specifické éry ekonomického vývoje, která bude podobně převratná co do důsledků pro životy jednotlivců i celé společnosti?

Kapitalismus platform

Prvním vodítkem je ekonomický význam Uberu – jeho odhadovaná hodnota minimálně 50 miliard dolarů je s Fordem srovnatelná. Ford má nicméně kolem 200 000 zaměstnanců a po světě jezdí miliony aut vyrobených v jeho továrnách. Uber má naproti tomu zaměstnanců jen tolik, kolik je potřeba pro provoz a aktualizace jeho aplikace, hmatatelného nevyrobí nic. A právě to je jedním z markantních průvodních jevů digitalizace: mezi nejcennějšími koncerny světa v současnosti patří digitální giganti, jako jsou Google, Amazon nebo Facebook, zdrojem jejichž hodnoty je jejich v podstatě monopolní pozice jako platforma pro zprostředkování určitého druhu v digitálním prostoru. Tento fenomén bývá nazýván ekonomii platform nebo také kapitalismem platform.

Uber je přitom platformou specifickou. Je jednou z nejvýznamnějších digitálních platform, přes které člověk může za

odvedení zprostředkovatelského poplatku nabídnout svou pracovní sílu. Uber se však přitom důsledně brání být vnímán jako zaměstnavatel, což vede někdy až k absurdním manévřům, jako když loni v létě změnil slovník a nehovoří již o svých řidičích, ale o svých „zákaznících“. K úspěchu tohoto modelu podnikání přispívá, že své služby prezentuje jako sdílení v době, kdy se řada lidí domnívá, že sdílení by mohlo být cestou k ekologické udržitelnosti i korekci excesů kapitalistického systému. Není však sdílení jako sdílení. Uber a jemu podobné platformy vydělávají na lidské práci bez toho, aby za pracující převzali alespoň elementární odpovědnost, a sami se tak stávají excesem kapitalismu platform. Předseda německé odborové konfederace **Reiner Hoffmann** jejich způsob podnikání označil za novodobé otrokářství.

Nebezpečný druh dumpingu

Kromě Uberu na podobné bázi funguje řada dalších platform, jako například již i u nás známé Airbnb, které umožňuje krátkodobě pronajmout byt či pokoj za úplatu, kterou si rozdělí Airbnb jako zprostředkovatel a majitel či nájemník nemovitosti. Dalším typem tohoto modelu jsou portály Freelancer.com nebo dceřiná platforma Amazonu MechanicalTurk, kde firmy – opět za zprostředkovatelský poplatek portálu – vypisují menší či větší zakázky, o které se mohou online ucházet lidé prakticky odkudkoli na světě. V lepším případě udělají nabídku a práci vykonají až po uzavření smlouvy, když se zadavatel pro jejich nabídku rozhodne; v horším případě práci nejprve vykonají a zadavatel se až teprve poté rozhodne, který z hotových produktů se mu nejvíce líbí a pouze ten zaplatí (typicky se to děje například u práce grafiků). V každém případě se však jedná o dumping, neboť jde o to nabídnout svou práci za co nejnižší cenu – a to v konkurenci lidí z regionů

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

prinášejí seriál článků zaměřených na témata, o kterých se v ČR nediskutuje a nepíše.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

světa s úplně jinými mzdovými podmínkami a náklady na život. Pro tento fenomén se používají pojmy crowdworking (anglické slovo crowd znamená dav, protože se jedná o práci vykonanou někým z digitálního davu čekajícího před svým monitorem na zakázku), clickworking (pojem, který se vztahuje snad k nejextrémnější formě digitálně zprostředkovaných zakázek, kdy je úkolem člověka

ubytování ve 190 zemích světa – pro srovnání, druhý největší hotelový koncern světa Hilton má v nabídce o více než 100 000 pokojů méně. Že se v žádném případě nejedná jen o pronájem nepoužívaných prostor za účelem příjemného příjmu, přitom dokládá, že až 50 procent lidí pronajímajících přes Airbnb nemá žádné jiné plnohodnotné zaměstnání.

Uber operuje v 64 zemích světa a jezdí pro něj přes milion řidičů. I zde by ovšem bylo naivní si myslet, že se jedná pouze o lidi, kteří vedle svého normálního zaměstnání občas někoho svezou, když s ním zrovna mají společnou cestu a v autě místo. Nedávný průzkum think-tanku Foundation for European Progressive Studies (FEPS) prokázal, že jen ve Velké

Británii práci zprostředkovanou přes platformy vykonává 11 procent lidí v ekonomicky aktivním věku, což odpovídá pěti milionům takových osob, přičemž více než čtvrtina z nich tak vydělává přes polovinu svých celkových příjmů. Uberizace tedy očividně masivně přispívá k prekarizaci pracovních podmínek a rozrůstání se nízkopříjmového sektoru. Jak masivně, tím byli po zveřejnění zmíněné studie překvapeni i znalci britského pracovního trhu.

Digitální vykořisťování

Důsledky tohoto fenoménu přitom překračují osudy jednotlivců, kteří jsou tímto způsobem digitálně vykořisťováni. Ve své podstatě nekalé soutěži jsou vystaveny tradiční branže, jako taxislužby nebo hoteliérství, které z dobrých důvodů podléhají regulaci podle hygienických a požárních

předpisů v případě hotelů nebo nároků na kompetence řidičů taxíků po povinnost zaručit spotřebitelská a zaměstnanecká práva. Firmy vydělávající na zprostředkování sdílení se o nic podobného starat nemusí. A ačkoli se fenomén využívání osob formálně samostatně výdělečně činných pro činnosti, které by si jednoznačně zasloužily regulérní zaměstnanecký poměr, rozšiřuje i do oblastí mimo dosah digitálních zprostředkovatelských platform, celá řada aktérů v tradičních branžích ještě pořád lidi se všemi s tím spojenými náklady zaměstnává. I tím jsou znevýhodněni oproti Uberu či Airbnb. Možnost zaplatit nejnižší cenu za jednotlivou zakázku online vede k zesílenému trendu vše, co se dá, „outsourcovat“ přes digitální burzy pracovní síly. Vykořisťování platformami zdaleka nejsou už jen pracovní síly, ale i celé firmy – v případě hotelů například portály typu Booking.com. Tyto platformy si vydobily tak významné postavení, že se jim člověk při hledání ubytování již jen těžko vyhne. Tím mají možnost požadovat od hotelů v podstatě jakoukoli provizi, tlačít na jejich ceny a i tím nepřímou ovlivňovat pracovní podmínky jejich zaměstnanců a zaměstnanek.

Srovnání s fordismem jako celou jednu epochu komplexně ovlivňujícím fenoménem také ospravedlňuje, že platformy mají dokonce důsledky překračující pracovní podmínky a trh práce. Například Airbnb významným způsobem přispívá k masivnímu vzrůstu cen nemovitostí a nájmu v atraktivních oblastech a vytlačení původního či chudšího obyvatelstva do ghett v neatraktivních koutech měst. Kdo by pronajímal svůj byt regulérně, když za pronájem přes Airbnb každé dva dny někomu jinému může měsíčně utržit několikrát tolik? Platformy také významným způsobem oslabují státy a jejich sociální systémy, když díky svému sídlu v USA neodvádějí v Evropě ani daně, ani jakékoli jiné odvody za lidi, kteří pro ně pracují (díky benevolentnímu americkému daňovému systému končí většina jejich zisků v karibských daňových rájích).

Ve stínu naší nepochybně opodstatněné pozornosti pro fenomén Průmyslu 4.0 se tedy skrývá vývoj minimálně stejně významný. Musíme přestat služby platformem nekriticky přijímat, jak se doposud v České republice převážně děje, ale začít v celé jejich šíři vnímat i jejich negativa, diskutovat o tom, jak tato negativa minimalizovat, a proces, kterého jsme svědky, utvářet ve prospěch zaměstnanců a společnosti jako celku. Odborům při tom připadá bezesporu nezastupitelná role.

Kateřina Smejkalová je politoložka, v současné době pracuje jako vědecká pracovnice v organizaci Friedrich-Ebert-Stiftung

udělat jen několik kliků myši, třeba vyzkoušet funkčnost nové internetové stránky, za což dostane odměnu v řádu několika málo desítek korun) či gig economy (slovem gig byla původně označována jednotlivá vystoupení hudebníků). Všichni takto pracující jsou přitom novodobí nádeníci, pracovní nomádi v digitálním prostoru, kteří nejsou nikterak zajištěni ani odborově organizováni a kteří si nikdy nemohou být jistí, že se jim podaří získat tolik minizakázek, že jim to vystačí k životu.

Uberizace rovná se prekarizace

V ČR je rozmach Airbnb či Uberu prozatím v počátcích, ale v globálním měřítku se již jedná o masivní fenomén, o čemž vypovídá nejen zmíněná hodnota Uberu. Svědčí o tom i další fakta. Airbnb disponuje v současnosti již 800 000 nabídkami